

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PARÇALANMIŞ AİLE ÇOCUKLARINA
MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Hazırlayan
Mahmut BORA

DENİZLİ-2023

**T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK
TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**PARÇALANMIŞ AİLE ÇOCUKLARINA
MANEVİ DANIŞMANLIK VE REHBERLİK**

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

**Hazırlayan
Mahmut BORA**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Osman MUTLUEL**

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

Mahmut BORA tarafından hazırlanan “**Parçalanmış Aile Çocuklarına Manevi Danışmanlık ve Rehberlik**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup 25.12.2023 tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans Dönem Projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza
Danışman
Doç. Dr. Osman MUTLUEL

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doç. Dr. Harun ABACI
Enstitü Müdürü

ETİK BEYANNAMESİ

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsünün yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi; görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu; başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu; atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi; kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı; bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

25.12.2023

Mahmut BORA

ÖNSÖZ

Bu projede manevi danışmanlık çeşitleri, ilkeleri, sınırlılıkları, temel gerekçeleri, manevi danışmanlık becerileri toplumda manevi destek ve koçluk hizmeti gerektiren şeyler, parçalanmış aile çocuklarına manevi danışmanlık faaliyetlerinin nasıl ve hangi yöntemleri kullanarak yürütüldüğü, manevi bakım ve manevi danışmanlık nedir gibi konuların cevaplandırıldığı parçalanmış aile çocuklarına manevi danışmanın rolünden bahsedilmektedir.

Boşanmış anne ve babaların çocukları, içinde buldukları dezavantajlı şartlar nedeniyle toplumun insani sorumlulukları altındadırlar. Bu çocukların yaşadıkları sorunlar genel olarak sosyal, ekonomik veya manevi olarak sıralanabilir. Sosyal ve ekonomik sorunlar gerek devletin gerekse çeşitli sivil toplum kuruluşlarının destekleri ve yardımlarıyla belli ölçülerde giderilebilmektedir. Bunun için bazı çocuklar devletin koruma altına aldığı kurumlarda ikamet etmektedirler. Ayrıca bazı çocuklar yine devlet denetimine tabi olan sivil toplum kuruluşları himayesinde yurt ve benzeri sosyal yaşam alanlarında kalmaktadırlar. Böylece sosyal ve ekonomik sorunlara çeşitli çözümler bulunabilmesine rağmen manevi çözümler gerektiren hususlarda çocuklar yalnız kalmaktadır ve sorunları çözülememektedir. Bu tez çalışmamızda bu ve benzeri durumların analizi, olası sonuçları ve sorunların çözüm yöntemleri üzerine çeşitli irdelemeler yapmayı hedeflemekteyiz.

Bilindiği gibi insanın, maddi-fiziki-biyolojik boyutunun dışında bir de görünmeyen ruhi-manevi boyutu vardır. Bu üç ilişki biçimi de insanın manevi boyutu ile alakalıdır. Örneğin inanan bir insanı, Allah'ın hoşnutluğunu kazanması nasıl onu mutlu ederse, insanın başka bir insan tarafından sevilmesi ve takdir edilmesi de öyle mutlu eder. Yine insanın bir doğa harikası karşısında duyduğu haz da insanı aynen mutlu eder ve etmektedir de. Bunlar hepsi manevi destek anlamına gelir. Manevi desteğin şekillenmesi ve uygulanmasında medeniyet ve kültürün etkisi inkâr edilemez bir gerçekliktir. Bu çalışmada manevi desteğin dini ve sosyokültürel temelleri analiz edilmeye çalışılacaktır.

Bu noktada mesleki tecrübemi akademik titizlikle birleştirmem konusunda beni cesaretlendirdiği, projenin tamamlanmasına kadar olan tüm süreçlerde, ilgi ve desteğini esirgemeyen, Tavsiyeleri ve düşünceleriyle bana yol gösteren değerli danışmanım. Doç. Dr. Osman MUTLUEL'e teşekkürlerimi sunarım.

Mahmut BORA

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
BİRİNCİ BÖLÜM	1
GİRİŞ	1
1.1.Giriş.....	1
1.2.Problem Durumu	2
1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi.....	3
1.4. Araştırmanın Alt Problemleri.....	4
1.5.Araştırmanın Amacı	4
1.6.Araştırmanın Önemi.....	5
1.7.Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.8.İlgili Literatürler.....	6
1.9.Alanda Yapılan Çalışmalar	7
İKİNCİ BÖLÜM.....	8
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	8
2.1. İslam Dininde Çocuk	8
2.2.Kuramsal Çerçeve	9
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	11
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	11
3.1.Araştırma Deseni.....	11
3.2.Araştırmanın evreni.....	11
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	12
BULGULAR VE YORUM.....	12
4.1. Maneviyat ve Manevi Danışmanlık	12
4.1.1.Maneviyat Nedir?.....	12
4.1.2. Manevi Bakım Nedir?	12
4.1.3. Manevi Rehberlik Nedir?.....	13
4.1.3.1. Manevi Rehberlik Hizmetlerinin Amaçları	14
4.1.3.2. Manevi Rehberlik İlkeleri	16

4.1.3.3. Manevi Rehberliğin Sınırlılıkları ve Problemler.....	16
4.1.3.4. Parçalanmış aile çocuklarının manevi ihtiyaçları ve çözümleri.....	17
4.1.3.4.1.Duygusal Destek İhtiyacı:	18
4.1.3.4.2.Güven ve İlgi İhtiyacı:	20
4.1.3.4. 3.Korku ve Kaygı Giderilmesi İhtiyacı:	23
4.1.3.4. 4.İnanç ve Ahlaki Değerler Gelişimi İhtiyacı:	24
SONUÇ VE ÖNERİLER	26
Sonuç.....	26
Öneriler	27
KAYNAKÇA.....	29
ÖZGEÇMİŞ	32

KISALTMALAR

MDR	: Manevi Danışman, Rehber
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vb	: Ve Benzeri
PDR	: Psikolojik Danışman, Rehber
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
S	: Sayı
s.	: Sayfa
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
SKÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu

ÖZET

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Parçalanmış Aile Çocuklarına Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	
Projeyi Hazırlayan: Mahmut BORA MUTLUUEL	Danışmanı: Doç. Dr. Osman
Kabul Tarihi: 25.12.2023	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 42
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Manevi danışmanlık, dini referanslara dayalı bir din ve inanç desteği şeklidir. Acı, kaygı, üzüntü, korku, yalnızlık ve umutsuzluk, kriz durumları, ani değişimler ve danışmanlık gibi durumlarda insanları din ve inanç alanında desteklemek, baş etme becerilerini geliştirmelerine ve yeni durumlara uyum sağlamalarına yardımcı olmak; varsa soru ve sorunlarına, hayatlarına yeni çözümler katmak, onlara anlam ve ahlak kazandırmak manevi danışmanların işidir.</p> <p>İslam dini çocuğu insanlığın bayrağını taşımaya aday görmüş, çocuğun bakımı ve eğitimi üzerinde hassasiyetle durmuştur. Dinimiz, bir çocuğun bakımı ve yetiştirilmesi sorumluluğunu öncelikle anne babaya yüklemişse de, onların yokluğu veya görevlerini yerine getirememesi nedeniyle bu sorumluluk devlete aittir. Ülkemizde bu çocukların korunması ve eğitimi ilgili yasa ile Devlet Sosyal ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülmektedir. Devletin sorumlu olduğu çocuklara korunmaya muhtaç çocuklar denir. Korunmaya muhtaç çocuklar, ülkemizdeki çocuklar arasında birçok sorunu olduğu için ayrı ele alınması gereken bir grubu oluşturmaktadır.</p> <p>Peygamber efendimiz döneminden günümüze kadar korunmaya muhtaç çocuklar çeşitli yöntem ve koşullarla hem toplumun hem de devletin koruması altına alınmış ve ihtiyaçlarının karşılanması için çaba gösterilmiştir. Bu çalışmamızda korunmaya muhtaç çocukların ihmal edilen veya karşılanmayan manevi ihtiyaçlarının karşılanmasında din eğitiminin önemi ele alınmaktadır.</p> <p>Manevi destek hizmeti uluslararası birçok alanda daha profesyonel biçimde yüzyıllardır uygulanmaktadır. Türkiye’de yakın bir tarihte başlayan manevi destek hizmeti üniversitelerdeki akademisyen ve kamu kuruluşlarının çabalarıyla hizmetin daha iyi olması için gerekli çalışmalar yapmaktadır. Türkiye’de Hastanelerde, Ceza evlerinde, Çocuk Esirgeme Kurumunda, Gençlik ve Spor Bakanlığında vb. kurumlarda manevi destek hizmeti sunulmaya başlanmıştır. Bu hizmeti yürüten biri olarak dini danışmanlık ve rehberlikteki dersler, çalışma hayatındaki bilgi birikimi ve tecrübelerimizin yer aldığı bu çalışmada bizlerin daha iyi bir seviyeye gelmesine vesile olacak, eksikliklerimizi daha iyi algılamamıza yardımcı olacaktır. Bizden sonrakilere de rehberlik edecek bir çalışmadır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Parçalanmış Aile, Manevi Destek, Dini Eğitim, Çocuk, Çocuklara Yaklaşım	

ABSTRACT

Pamukkale University Institute of Islamic Sciences Abstract of Master Thesis

Title of the Project: Spiritual Guidance and Consultancy for Children from Divided Families	
Author: Mahmut BORA	Supervisor: Doç. Dr. Osman MUTLUEL
Date: 25.12.2023	Nu. of pages: X (pre text) +42
Department: Philosophy and Religious Sciences. Subfield: Moral Support and Guidance.	
<p>Spiritual counseling is a religion and faith support based on religious references. It is to support people in terms of religion and faith by helping them to develop their ability to cope and adapt to the new situation they are exposed to, sudden changes in times of pain, distress, sadness, fear, loneliness and hopelessness, in critique situations; to support them in terms of religion and faith; to counsel their questions and problems, if any; to accompany them in giving a new meaning to their lives and to give them morale.</p> <p>Islam sees the child as a candidate to carry the banner of humanity and emphasizes the care and education of the child. Although our religion places the responsibility for the care and upbringing of a child primarily on the parents, this responsibility belongs to the state due to their absence or inability to fulfill their duties. In our country, the protection and education of these children is overseen by the State Social and Child Protection Agency. The children for whom the state is responsible are called children in need of protection. Children in need of protection constitute a group that should be handled separately because they have many problems among the children in our country.</p> <p>From the time of the Prophet until today, children in need of protection have been taken under the protection of both society and the state with various methods and conditions and efforts have been made to meet their needs. In this study, the importance of religious education in meeting the neglected or unmet spiritual needs of children in need of protection is discussed.</p> <p>Spiritual support services have been practiced more professionally in many international fields for centuries. In Turkey, the spiritual support service, which started recently, has been operating to improve the service with the efforts of academicians in universities and public organizations. In Turkey, spiritual support services have started to be offered in hospitals, prisons, Child Protection Institution, Ministry of Youth and Sports, etc. As a person who carries out this service, the courses in religious counseling and guidance will help us to reach a better level in this study, which includes our knowledge and experiences in working life, and will help us to better perceive our shortcomings. It is a work that will guide those after us.</p>	
Key Words: Divided Families, Spiritual Support, Religious Development, Child, Approach to Children	

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1.Giriş

Yaşadığımız dönemde tüketim kültürünün, zevkin ve hızın artık insanları mutlu etmeye yetmediği, insanlığın manevi bir arayış içinde olduğu bir gerçek. Bu süreçte Hz. Adem'den Hz. Muhammed (sav)'e kadar tüm peygamberlerin insanlara tebliğ ettiği dinin adı olan İslam, özellikle kırgın, üzgün ve varoluşsal olarak manevi tavsiye ve rehberlik arayanlar için vahyin ve peygamberlik sünnetinin bir ifadesidir. Hz. Allah'ın lütfuyla Peygamber Efendimiz'in affedici ve yumuşak üslubuyla ve sünnette pek çok örnekle ifade edilen, zor zamanlarda insanları dinlemek, onlarla konuşmak, onlara yardım etmek gibi temel ilkeler üzerine inşa edilecek temeli oluşturur. Geleneksel dini, manevi değer ve biçimlerin günümüzün sorunlarına çözüm getirecek şekilde sunulması olarak özetlenebilecek manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, son yıllarda gündeme gelmiş ve farklı kesimlere sunulmaya başlanmıştır. Daha önce defalarca artan hizmet yelpazesi olarak insanlığın çeşitli kesimlerinin istifadesine sunulmuştur. Bahsedilen süreç, dünya genelinde yenileşmenin çeşitli alanlarında kendini gösteren, giderek yaygınlaşan bireyciliğin ötesine geçmiş; fiziksel ve metafizik gerçekliğin farkındalığı yoluyla varoluşun anlamını aramanın bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Çok katmanlı ve çok yönlü sosyal ve duygusal sorunlarla karşı karşıya kalan insanlar için bu sorunlara profesyonel ve akademik bazı çözümler kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu hizmet alanının farklı biçimleri, dünyanın her kültüründe, İslam geleneğinde kendine özgü bir biçimde görülebilmektedir. Her ne kadar örf ve adetlere bağlı toplumlarda din hizmetlerinin yerine getirilmesi için klasik ibadet, eğitim ve rehberlik dili yeterli olsa da; hastalık, yalnızlık, kayıp gibi insanı derinden etkileyen bazı zorluklar aile, akraba, arkadaş ve komşuların desteğiyle bu doğal süreçlerde aşılır. Şehirleşme, iletişim ve trafiğin gelişmesi, üretim ve tüketimdeki değişimler gibi faktörler de zihinsel dinamikleri etkilemiş ve yeni bakış açıları gerektirmiştir. Manevi rehberlik ve danışmanlık, "psikoloji, sosyoloji ve iletişim gibi bilimlerin dini, manevi, ahlaki ve kültürel dinamiklerini ve yöntemlerini kullanarak bireysel ve toplumsal hayata anlam kazandırmak ve onunla ilişki kurmak" olarak tanımlanabilir.

Avrupa ve Amerika'ya baktığımızda manevi danışmanlığın uzun bir hizmet serüvenine sahip olduğunu görüyoruz. Daha önce dini bir hizmet olarak görülse de, 1960'lı

ve 70'li yıllarda çok disiplinli bir karaktere büründü ve psikoloji gibi beşeri bilimlerin desteğiyle sunulduğu, bu bakımdan Amerika ve Avrupa'da psikoloji ve teoloji arasındaki yoğun işbirliği göze çarpmaktadır. Günümüzde birçok Batı ülkesinde manevi danışmanlık ve rehberlik vatandaşların anayasal hakkı ve devletin görevidir. Anayasa'ya göre devlet, dini hizmet ve manevi danışmanlık alma imkânı bulunmayan kişilere bu hizmetleri sağlamakla yükümlüdür. Türkiye'de manevi danışman rolü 633 sayılı Kanunla Diyanet İşleri Başkanına verilmiş olup, Din Hizmetleri Genel Müdürlüğünün görevleri arasında yer almaktadır.

Manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri özellikle manevi desteğe daha fazla ihtiyaç duyulan hastane, gözaltı merkezi, huzurevi ve öğrenci yurtları gibi kurumlarda ön plana çıkmaktadır. Bu hizmetlerle, belirli alanlarda yoğunlaşarak, sosyal ve manevi krizlerin bulunduğu ortak bir buluşma noktasında insanların sorunlarla baş etmesine, anlam krizini çözmesine yardımcı olmak ve zorlukların aşılmasına katkıda bulunmak amaçlanmaktadır.

1.2.Problem Durumu

Parçalanmış aileler, toplumun dağılmış kimliğinden dolayı çözmek zorunda kaldığı sorunlardır. Çünkü onların geçmişi çoğunlukla toplumda zararlı sonuçlar doğuran faaliyetlerden oluşuyor. Başlıca nedenleri ise maddi sorunlar, cinsel istismar ve dolandırıcılık vakalarıdır. Maddi sorunlar, sebep olduğu şiddetle hem aileyi hem de toplumu etkilemekte ve hırsızlık gibi suçların temel nedenlerinden biridir. Dolandırıcılık vakaları kadın cinayetleri gibi ciddi ceza davalarına yol açmaktadır. Cinsel istismar vakalarının hukuki boyutu olmasının yanı sıra sosyolojik ve psikolojik açıdan da dikkat edilmesi gerekmektedir. Çünkü istismarın kişi üzerinde ömür boyu etkileri vardır. Özellikle çocuklarla dikkatli ve tutarlı bir psikolojik çalışmaya ihtiyaç vardır. Devlet kurumları parçalanmış aile çocukları veya sahipsiz çocuklar için çeşitli hizmetler sunmaktadırlar. Türkiye de ilk olarak çocukların evlerini terk edip dışarıya düşmesi 1940 senelerinde İstanbul'da başlamıştır.¹ ve bu tarihten itibaren evden kaçışlar sürekli olarak devam etmiştir.

Ülkemizde bu sorunla yakından ilgilenen en eski kamu kurumu SHÇEK kurumudur. 30.06.1921 tarihinde Ankara 'da Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur.² 24.05.1983

---

¹ Sevda Uluğtekin, "Sokak Çocukları- Eğiticilerin Eğitimi Programı İstanbul 14-20 Nisan 1996", *Nadir Kitap* (Erişim 18 Kasım 2023), 16.

² Turgay Çavuşoğlu, *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu : (Himaye-i Etfal Cemiyeti)*. ([İstanbul] : Beyaz Gemi Yayınları, 2001), 20.

tarihinde 2828 sayılı kanun maddesi ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur.³

Bu anlamda manevi desteğin sağlanması gereken dezavantajlı birçok sosyal grup vardır ve bunların arasında parçalanmış aile çocukları ilk sıralarda gelmektedir. SHÇEK, 2828 Sayılı kanun maddesi, yetimhanelerdeki gençlerin nasıl yetiştirileceğini ve eğitileceğini şöyle açıklıyor: Parçalanmış ailelerden gelen çocuklar, Türk örf, adet, gelenek, inanç ve millî adabına göre, kendine güvenen, sevgi ve saygı dolu, Atatürk düşüncesine ve Atatürk ilkelerine göre yetiştirilmelidir. Koruyucu düzenin kaldırılmasından sonra en önemli şey onların eğitilmesi, onlara iş verilmesi, onların toplumda kontrol edilmesi ve mümkün olduğunca desteklenmesidir.⁴

Parçalanmış aile çocukları yaşadıkları sorunlar sebebiyle birçok tehlikeye açık bir dünya hayatı içerisinde. Ebeveynlerin evlilik süreçleri ve boşanma gerekçeleri bu tehlikeli süreci ortaya çıkarır. Çocuklar bu sürece şahit oldukları ve bazen de maruz kaldıkları için sonuçlarından direkt etkilenmektedir. Aile içi şiddet, zararlı alışkanlıklar, istismar ve benzeri durumlar çocukların hayatlarında maddi manevi çok büyük tehlikeler doğurur. Çünkü çocuklar ailelerinden bu davranışları alarak devam ettirebilirler. Bu nedenle çocuklarda merhamet, paylaşmak, sevgi gibi duygular için; zekat, sadaka gibi sosyal yardım fiiliyatı için ve hak/hukuk, saygı gibi toplumsal düzen ihtiyaçları için manevi motivasyon zorunluluk arz etmektedir. İslam'ın insanlığa yüklediği kulluk sorumluluğunu ifade eden bu meseleler neticesinde din öğretimi için manevi rehberlik ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte bu yardım ve rehberlik faaliyetleri yapanlar İslam'da övülenlerden yazılmaktadırlar. Zira Hz. Muhammed; “Kendi yetimini veya başkasına ait bir yetimi himâye eden kimseyle ben, cennette şöyle yan yana bulunacağız.” buyurmuştur. ⁵Araştırmamızın temel problemi, parçalanmış aile çocuklarının, kendilerini hayatta nerede gördükleri, hayat görüşleri ve dini tutumları hakkında bilgi aldıktan sonra hangi din hizmeti içeriğinin sunulacağını ortaya çıkarmaktır.

1.3. Araştırmanın Problem Cümlesi

Günümüz dünyasında içinde bulunulan şartlar, parçalanmış aile çocuklarının huzurlu bir hayat yaşamalarının önünde çok büyük sorunlar doğurmaktadır. Bu ortamda Manevi

³ Orhan Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*. (İstanbul : Düşünce Kitabevi, 2004), 15.

⁴ “2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu -madde-4” (Erişim 18 Kasım 2023).

⁵ “Sahih-i Müslim Hadis Kitabı | PDF” (Erişim 18 Kasım 2023), 45.

Danışmanlık, parçalanmış aile çocuklarının dünyevi refahı, topluma uyumu ve manevi doygunluğu için bir çözüm yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.4. Araştırmanın Alt Problemleri

- Manevi rehberlik ile yakalanan başarı ile dünyevi refah ilişkisi.
- Topluma uyum için ihtiyaç duyulan rehberlik.
- Manevi doygunluk vesilesi ile bilinçli, sorumluluk sahibi bireyler yetiştirmek.

1.5. Araştırmanın Amacı

Parçalanmış aile çocuklarının değerleri, eksiklikleri konusunda yaşadıkları duyguları ve bunları telafi etmek için yaptıkları aksiyonları keşfederek, gerekli kontrol aksiyonlarının altyapısını oluşturmaya çalışmak aynı zamanda esas olarak onların "ben" anlayışlarını sorgulayıp, hayatlarının amacını bulmalarını sağlamak, bu aşamada Allah'la olan ilişkilerinin boyutunu görmek, din ve dindarlık hakkındaki görüşlerini ve dolayısıyla ne tür bir anlayışa sahip olduklarını belirlemektir. Parçalanmış aile çocuklarına din hizmeti verilmeli veya onlara hangi din eğitiminin verilmesi gerektiği ve bu aşamada uygunluğu ve etkinliği sorgulanan din hizmetlerini yürütenlere sorarak hangi din hizmetinin verilmesi gerektiğini, din hizmeti sunan personelin bu noktada yeterliliğinin ve verimliliğinin sorgulanıp eğitimine ne tür takviyeler yapılması gerektiğini ortaya koymaya çalışacağız. Türkiye'de korunmaya muhtaç çocukların bakım ve korunmasından sosyal hizmetler ve yetimhaneler sorumludur. Bu kurumlarda yürütülen çocuk eğitiminin sonuçlarına baktığımızda çocukların sadece maddi ihtiyaçlarının karşılandığını, manevi ihtiyaçlarının karşılanmadığını görüyoruz.⁶ Ancak insan maddi ve manevi yönleri olan bir varlıktır. Korunmaya ihtiyaç duyan çocukların sorunlarının çözülebilmesi için bu çocukların zihinsel olarak da tatmin edilmesi gerekmektedir. Bunu sağlamanın en emin ve sağlıklı yolu ise din eğitimidir.

---

⁶ Saadettin Özdemir, Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi, 2002), 107.

1.6.Araştırmanın Önemi

Maneviyat insanları derinden etkileyen ve kişinin hayatına yön veren bir olgudur.⁷ Maneviyat ibadetiyle, ahlak ve uygulamalarıyla bireylere güçlü bir zihinsel kişilik yapısına sahip olmasını sağlarken aynı zamanda toplumun düzenini inşa etmeye çalışır.⁸

Dini inancın benimsenmesinin gücü ve bireyin kişiliğinin genel yapısına etkisi dikkat çekici bir olgudur. Allah'a iman, insanın doğasına ve yaratılış amacına uygun hareket etmesini sağlar. Din, inanç, ibadet, ahlâk ve uygulamalarıyla güçlü bir zihinsel ve kişilik yapısı sağlamakla birlikte toplumda düzen ve düzen yaratmayı da amaçlamaktadır. Bu çalışma, aile parçalanması veya mağduriyet nedeniyle ailelerinden ayrılmak zorunda kalan parçalanmış aile çocuklarının dini yönelimlerini ortaya koyması açısından önemlidir. Bu bilginin faydalarını şu şekilde özetleyebiliriz: Amaç, kendilerine sunulan din hizmetinin içeriğini kendi bulgularına göre düzenlemek ve onların ihtiyaçlarını tam olarak karşılayan bir eğitim metodolojisi oluşturmaktır. Belki de parçalanmış aile çocuklarının temel değer eğitimi ve ahlak eğitimi, ihtiyaçları, dini psikolojik destekle karşılanabilir. Böylece ailelerindeki çeşitli eksikliklerden ve olumsuz sorunlardan gelen parçalanmış aile çocuklarına geleceğe dair umut aşılanabilir. Bu konuda din görevlileri kendilerini bu yönde eğitir, eksiklerini tamamlar ve onlara tam donanımlı bir hizmet sunarlar.⁹

1.7.Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma aile içi şiddet, boşanma, istismar veya çeşitli sorunlar neticesinde parçalanmış ailelerin çocukları ile ilgili bir çalışmadır. Çalışmamızda gerek sokaklara düşmüş gerekse resmi korunma altına alınmış bu çocukların manevi ihtiyaçlarını karşılayarak sosyal ve psikolojik olarak hayata tutunmaları incelenmektedir. Bu bağlamda çalışmamız bazı sınırlar içermektedir.

- Araştırma yetişkinliğe erişmemiş bireyleri incelemektedir.
- Genel konusu itibariyle boşanmış aile çocuklarını ya da çeşitli sebeplerle ailesinden ayrı düşmüş çocukları incelemektedir.
- Sosyal çevre etkisiyle çocuklarla ilgili ortaya çıkabilecek sorunlara çözüm araştırmaktadır.

⁷ Hüseyin, Peker, *Din Psikolojisi (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 15.*

⁸ Peker, *Din Psikolojisi (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 43.*

⁹ Peker, *Din Psikolojisi (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2013), 43.*

- Araştırma içerisinde ekonomik ve adli incelemeler bulunmamaktadır. Araştırmamız nitel araştırma modeliyle oluşturulmuştur.

1.8.İlgili Literatürler

Parçalanmış ailelerden gelen çocuklara yönelik din ve değerler eğitimi konusunda yapılan akademik araştırmalara bakıldığında bu alandaki araştırmaların sınırlı olduğu görülmektedir.

Araştırmalar, korunmaya muhtaç çocuklar konusuna genellikle hukuki, sosyal ve psikolojik boyutlarıyla yaklaşıldığını göstermektedir. Ayrıca din ve psikoloji alanında manevi danışmanlık ve rehberlik çerçevesinde çocukların dini ve manevi ihtiyaçları da incelenmiştir. Eğitim alanında bu konuyla ilgili çalışmalar bulunsa da din ve değerler eğitimi konusunda yapılan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Yaygın din eğitimi çalışmalarında alt başlık olarak kurumlarda sunulan korunmaya ihtiyacı olan çocukların din ve değerler eğitimine hakkında bilgilere yer verilmekte; ancak daha derinlemesine araştırma ve analiz konusu olmamıştır. Parçalanmış ailelerden gelen çocuklara yönelik din eğitimi alanında kapsamlı araştırmaların başlangıcında Saadettin Özdemir, yetimhanelerde yaşayan çocukların dini eğitim ihtiyaçlarını tespit ederek eğitimi geliştirmek amacıyla hazırlanan “*Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Eğitimine İhtiyaçları*”¹⁰ konulu tez çalışması gelmektedir. Bu, spesifik olarak bu konuyu ele alan ilk çalışma olmasına rağmen, en kapsamlı ve en geniş çalışmalardan biri olarak kabul edilebilir. Araştırma materyali yetimhane öğrencilerine, konu ile doğrudan ilgili öğrencilere ve dolaylı olarak ilgili öğrencilerin veli ve öğretmenlerine gönderilen anketler aracılığıyla elde edilmiştir. Konuyla ilgili bakış açılarının farklı grupların bakış açılarıyla ele alınması bu çalışmayı, korunmaya muhtaç çocukların din eğitimi konusunda gelecekte yapılacak araştırmalar için önemli bir rehber ve kaynak kılmaktadır.

Korunmaya Muhtaç Çocukların bu kapsamda yapılan Orhan Demir’in “*Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*”¹¹ Doktora tezinin başlığı şöyledir: Bu araştırma genel olarak şu soruyu soruyor: "Gençlerin dine ve hayata dair düşünceleri, bakış açıları, ilgileri ve merakları nelerdir? sorusunun cevabı arandı. Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği anket, görüşme, dokümantasyon ve katılımcı gözlem gibi çeşitli yöntemlerin kullanılmasıyla artırıldı. Araştırmanın amacı yetimhanelerdeki gençlere yönelik din eğitimi

¹⁰ Özdemir, *Korunmaya Muhtaç Gençlerin Din Öğretimi İhtiyaçları*, 108.

¹¹ Orhan Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi* (Osmangazi, Bursa: Düşünce Kitabevi, 2004), 29.

sorunlarını ortaya koymak ve çözüm önerileri sunmaktı.

Soner Teker'in "*Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocukların Din Eğitimi ve Manevi Bakım Hizmetine Yönelik Görüşleri*"¹² Kurumdaki çocukların İslam inanç ve inançları konusundaki yetenek düzeylerinin ve öğrenme ihtiyaçlarının tespit edilmesi; Araştırmada veriler nicel yöntem kullanılarak toplanmıştır. Araştırma örnekleminin farklı illerdeki farklı kurumlardan oluşması değişkenlerin karşılaştırılabilmesi açısından önemlidir.

"*Korunmaya Muhtaç Çocukların Din Eğitimi*"¹³ Leyla Kozan'ın yüksek lisans tezinde literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada ağırlıklı olarak İslam'da çocuk algısının yanı sıra korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin hukuki, tarihi ve psikolojik bilgiler üzerinde duruldu.

1.9. Alanda Yapılan Çalışmalar

"Orhan Demir "*Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din*"¹⁴ adlı kitabında çalışmasında bize şu bilgileri sunmaktadır:

Yetimhanenin genel eğitimi içerisinde yeterli ve doğru din eğitiminin verilmesiyle gençlerin bazı sorunları çözülebilir. Gençlere verilecek iyi bir din eğitimi, onların ülkesine, milletine ve tüm insanlığa saygılı, ahlaklı kişilikler olarak yetişmelerinde çok önemli olabilir. Yetimhanede kendini yalnız hisseden gençler sığınma ve yardım arayışına giriyor. Sonsuz güç ve kuvvete sahip olan Yüce Yaratıcı ile doğru bir şekilde tanıştırlırlarsa zorlukların üstesinden çok daha kolay gelirler. Bireyin maddi ve manevi dünyasının sağlıklı olabilmesi, huzur ve refaha kavuşabilmesi için onun maddi ve manevi ihtiyaçlarının karşılanması, sorunlarının çözülmesi gerekir. Sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan kişilerin dini sorunlarının çözülmesi, yalnızca dini bilgilerle çözülebilecek basit bir iş değildir. Çünkü bu alanda çözüm üretebilmek için manevi rehberin işin hem sosyal hizmet hem de teoloji alanında bilgi ve uzmanlığa sahip olması gerekmektedir. Mevcut durumun soruna çözüm sunmadığı açıktır. Sorunun çözülebilmesi de mümkün görünmemektedir. Probleme kalıcı çözüm getirecek yollar aranmalıdır.¹⁵

---

¹² Soner Teker, *Korunmaya ve Bakıma Muhtaç Çocukların Din eğitimi ve Manevi Bakım Hizmetleri* (Sosyal Bilimler Enstitüsü, doctoralThesis, 2020), 167.

¹³ Leyla Kozan, "*Korunmaya Muhtaç Çocukların Psiko-Sosyal Sorunlarına Din Eğitimi Çözümü*", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXII/1* (2020), 82-107.

¹⁴ Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, 27.

¹⁵ Demir, *Yetiştirme Yurdu Gençliği ve Din Eğitimi*, 28.

İKİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. İslam Dininde Çocuk

Çocukluk, doğumdan ergenliğe kadar süren bir yaşam dönemidir. Bu dönem insanın hem zihinsel hem de bedensel olarak en zayıf ve en özel dönemidir. Geleneksel kültürlerde böyle bir dönem ya hiç yoktur ya da hızla geçilmesi gereken bir süreç olarak ele alınır. Çünkü bu toplumlarda esas olan yetişkin olmaktır. Ataerkil toplumlarda çocukluğa saygı duymak ve onu uzun bir eğitim sürecine tabi tutmak bir lüks olarak görülüyor. Ancak modern zamanların giderek gelişen toplumsal işbölümü, eğitim yoluyla edinilen bilgi ve becerileri gerektirmektedir. Çocukluk dönemi bu sosyal ihtiyacın karşılanabileceği özel bir dönem gibi görünmektedir.¹⁶

İslam'da evliliğin amacı ailenin devamını sağlamaktır. Ancak planlanan nesil, adil ve hayırlı bir nesildir. Böylece "edep ve eğitim" anlayışı içinde ahlaklı ve güzel çocuklar yetiştirmek, İslami ebeveynliğin temel ilkesi olarak kabul edilmektedir. Salih çocuk, anne babasına, topluma ve dine faydalı çocuk demektir. Böyle bir çocuk, ebeveynlerin yetiştirmesi gereken bir çocuk modeli olarak sunulmakta, dolayısıyla toplumun ve ümmetin geleceği açısından çocukla ilgili her konu özenle vurgulanmaktadır.¹⁷

Peygamberimiz yetim olarak büyümüş ve hükümdarlık niteliğini sürekli bir zayıflık olarak gören cahil bir toplumda yetimlere yapılan muameleyi görmüştür. Peygamber Efendimizin önem verdiği sosyal sınıflardan biri de yetimlerdi. Cahiliye döneminde kabile reisleri, kan davaları, savaşlar, boşanma kolaylığı gibi kabileler arası ve uzun vadeli sebeplerden dolayı korumasız kalan çok sayıda yetimin bakımıyla yükümlüydü. Ancak mirasçıları genellikle kendilerini savunamayan yetimlerin haklarını göz ardı ediyor ve onlara miras hakkını vermiyordu. Yetimlerin mallarını bir an önce ele geçirmek için mirasçıları işkence, evlendirme veya kız veya erkek çocuklarını evlendirme gibi yöntemlere başvuruyorlardı.¹⁸

Cahiliye döneminde yetimlere yönelik muamele toplumsal bir sorun gibi görünse

---

¹⁶ İsmail Doğan, *Akıllı Küçük: Çocuk Kültürü ve Çocuk Hakları Üzerine Sosyo-Kültürel Bir İnceleme* (İstanbul: Sistem, 2000), 176.

¹⁷ İbrahim Canan, "İslam'da Çocuk Hakları", *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (01 Haziran 1995), 62.

¹⁸ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 420.

de, Kur'an'ın yetimlere yönelik çağrısı, İslam öncesi Arap toplumsal zihniyetini değiştirmeyi amaçlıyordu. Özellikle yetimlere vurgu yapan Mekke ayetlerinde, cahiliye devrinde yetimlere yapılan muamele kınanmış, zulmün yok edilmesi ve iyi davranılması emredilmiştir.¹⁹

2.2.Kuramsal Çerçeve

Tezimize konu olan parçalanmış aile çocukları resmi olarak özel bir tanımlama sınıfı altında değerlendirilmektedir. Bu tanımlama 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda: "Korunmaya ihtiyacı olan Çocuk"; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

1. Ana veya babasız, ana ve babasız,
2. Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,
3. Ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen,

4. Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar olarak belirtilmiştir. Resmi kurumların bu kapsamda koruma, yaşatma uygulamaları mevcuttur. Hz. Peygamber efendimiz muhtaç insanlara çeşitli toplumsal baskıların insani adaletsizliğin ve zulmün günlük hayat olarak yaşandığı Cahiliye Döneminde peygamber olarak gönderilmiştir. Kendisi de bir yetim olan Hz. Peygamber Cahiliye Araplarının bu yanlış tutumu ile mücadele etmiş; mücadele yöntemleri ile fiilen insanlığa rehber olmuştur. Bu sebeple en büyük manevi rehber Hz. Peygamberdir. Onun uygulamaları ve tavsiyeleri ile günümüzde parçalanmış aile çocuklarının maddi ve manevi ihtiyaçlarına cevap verebilme imkanına erişmekteyiz. Zira çeşitli kötü alışkanlıkları bulunan, açıklıkla mücadele eden kimsesiz kalmış parçalanmış aile çocukları onun hayatında önemini hiç kaybetmemiştir. Hz. Sehl İbni Sad (r.a)'dan rivayete göre Rasulullah (s.a.v.): "Ben ve yetimi kollayıp gözetleyen kimse cennette şöyle beraberce bulunacağız." buyurdu ve işaret parmağıyla orta parmağını biraz açarak işaret etti.²⁰

¹⁹ Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, 420.

²⁰ İmam Buhari - Sahih-i Buhari Hadisler (Erişim 18 Kasım 2023), 75.

Bu bağlamda parçalanmış aile çocuklarının maddi manevi doygunlukları için çalışmanın önemi ortaya çıkmaktadır. Tezimizde çalışmalara ihtiyacı olan çocukların manevi doygunlukları için gerekli olan manevi rehberlik ele alınacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

3.1.Araştırma Deseni

Araştırmamıza konu olan parçalanmış aile çocukları sosyolojik birer vaka teşkil ettiği için tamamen nesnel incelemeler yapmak mümkün değildir. Nicel olarak belirli bir alanda veya grupta çalışmalar yapılabilirse de inceleme nitel olarak değerlendirmelere tabi tutulur. Bu araştırmada parçalanmış aile çocuklarının manevi ihtiyaçlarının karşılanmasına dair incelemeler yapılacak olup, onların ihtiyaç duyduğu manevi rehberliğin nedenleri ve sonuçları irdelenecektir. Bu kapsamda araştırmamızın temasını belirleyecek temel sorularımız:

- Parçalanmış aile çocuklarının manevi ihtiyaçları nelerdir?
- Manevi rehberlik bu ihtiyaçlara nasıl çözüm bulabilir?
- Manevi rehberlik dünyevi huzur ile refah ve ahiret hayatı meselelerini nasıl etkiler?

Şeklinde olacaktır.

3.2.Araştırmanın evreni

- Manevi doygunluk ile huzur ve refah
- Manevi doygunluk ile dünya ve ahiret hayatı

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

4.1. Maneviyat ve Manevi Danışmanlık

İnsan oğlunun hayatta karşılaştığı her türlü problemin giderilmesinde dinin kurallarından ve manevi düşünceden destek alması son derece doğal bir durumdur. Ancak sorunları çözenin ve insanların manevi potansiyelini ortaya çıkarmanın yararlı bir yolu olarak din, her zaman herkesin tek başına yapabileceği bir şey değildir. Bu nedenle kişiler uyum sorunlarıyla baş edebilmek için zaman zaman profesyonel yardım gücüne ihtiyaç duyabilmektedirler.

4.1.1. Maneviyat Nedir?

Maneviyat, manaya, ruha ve gönle ait olan, inançla ilgili, maddi olmayan, zahiri olmayan, içe ait, batıni gibi anlamlarına gelen manevi kelimesinin çoğuludur. Manevi-ruhi hayatla ilgili olandır. Mana alemine ait olanlardır. Manaya, inanca, gönüle, ruha ait olan şeylerin bütünüdür. İnsanoğlunun tüm duygu, düşünce ve dini duygularının toplamıdır. Dinden, imandan ve kutsal şeylerden gelen güç ve kudrettir. İlk dönemlerde genellikle din ile aynı anlamda kullanılan maneviyat kavramı, son yirmi yılda dine alternatif bir kavram olarak ortaya konmuştur. Latince’de “spirituality, spiritüale” kelimesi eş değer olarak kabul edilen maneviyatın lügat anlamına baktığımızda, maddi olmayan yani fizik ötesi âleme ait olan özellikler ve ruh ya da duygu gücü anlamlarına karşılık gelmektedir. Öznur Özdoğan maneviyatı; “ İnsan oğlunun yaratıcıyla olan ilişkisini ve dolayısıyla ilahi kökenini açıklamakta ve "insanın doğasında ilahi nitelikler bulunduğunu" beyan etmektedir. Maneviyat insana hayat veren bir güç kaynağıdır. İnsanların benzersiz ve içsel olarak sergilediği bir yönelim ve yetenektir. Onun sayesinde kişi bilgiye, sevgiye, umuda, manaya, aşkınlığa ve şefkate ulaşır. Aynı zamanda maneviyat, ruh, transpersonalite ve dini de içerir.²¹

4.1.2. Manevi Bakım Nedir?

Manevi bakım, dinin ve inancın desteklenmesidir. Acı, kaygı, üzüntü, korku, yalnızlık ve çaresizlik anlarında ve ani değişimlerin yaşandığı kriz durumlarında (hastalık, ameliyat, hapis, askerlik, sakatlık, afet, yaşlılık) insanların yanında olmak, onlara din ve inanç konusunda destek olmak, varsa soru ve sorunları konusunda tavsiyelerde bulunmak, örf ve

---

²¹ Mustafa Koç, *Manevi(Psikolojik) Danışmanlık* (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 51.

ibadetlerini yerine getirmek, varlıklarına anlam kazandırmak, hayatlarına yeni bir anlam kazandırmak için onlara yol göstermek ve onları takip etmektir. Tüm bunları resmi ve profesyonel olarak yapabilmektir.²² Özdoğan'a göre din, acıyı öğrenmeye, düşmanlığı işbirliğine, ilgisizliği sevgiye dönüştürür.²³ Derin bir bütünlük duygusu, kendinizi sonsuzluğa bağlamak ve açmaktır. Faydalanıcıya belirli seanslarda ve belirli bir süre manevi bakım yapılmamalıdır. Bir muhatapla her toplantı ve konuşma duygusal bakım ve destektir. Psikoterapinin amacı, düzenli kişilik analizi yardımıyla muhatapın sorunlarıyla yaşamaya alışmasına ya da vebalarla mücadele etmesine yardımcı olmaksızın, o zaman manevi tedavide bir adım daha ileri gidilerek kişinin kendisi ile ilgili yönleriyle ilişkileri sağlanır.²⁴ Manevi bakımın üç ana modeli vardır:

1-Tebliğ ve İrşat modeli: Bu bilinen klasik modeldir. Tebliğ eden ortada, lider, danışman. Tek taraflıdır. Karşılıklı konuşma ve diyalog yok. En önemli şey mesajın iletilmesidir.

2-Terapi (tedavi) modeli: Karşı tarafın istek ve ihtiyaçlarına göre karşılıklı konuşmaya dayalı bir modeldir. Psikoterapide uygulanan farklı iletişim yöntem ve ilkeleri burada da kullanılmaktadır. Muhatapı koşulsuz kabul etme, empati, aktif dinleme, talimat verme veya vermeme yoluyla aynen burada da kullanılır.

3-Teselli ve tefsir modeli: Her iki modelin birleşiminden doğan; Karşılıklı konuşmayı anlama, açıklama, yorumlama ve akılcılaştırma ilkesine dayanan bir modeldir. Yani kişinin hayat hikayesini dinleyip yorumlayabilme ve onu rahatlatabilme yeteneğidir. Bu modelde ruh bakıcısı, kişinin yaşam deneyimi (hikayesi) ile gelenek arasında bir köprü, bir yorum olmalıdır. Amaç, muhatapınızın yaşamınıza ve varoluşunuza bunlara dayalı olarak yeni bir anlam vermesine yardımcı olmak ve onu rahatlatmaktır.²⁵

4.1.3. Manevi Rehberlik Nedir?

Manevi Rehberlik insanların dünyevi ihtiyaçları, manevi açlıkları ve ruhsal sağlıklarına rehberlik etmek ve gerektiğinde yaşanılabilir sorunları giderme konusunda

---

²² Arslan Karagül, "Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi 'Hollanda Örneği'", *Dini Araştırmalar* 15/40 (01 Haziran 2012), 27.

²³ Öznur Özdoğan, "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/2 (01 Ağustos 2006), 127.

²⁴ Özdoğan, "İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım", 127.

²⁵ Karagül, "Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi 'Hollanda Örneği'", 20.

destek sağlayacak bir çeşit danışmanlık hizmetidir. Manevi Rehberlik insanların başta manevi olmak üzere değerlerini keşfetmeye, sorunlarını anlamaya ve manevi açıdan gelişmeye destek olur. Böylece insanların ve parçası oldukları toplumun huzurunun inşasına katkı sağlar. Manevi Danışmanlık dini temellere dayandığı için her insanın manevi ihtiyaçlarına ve inanç dünyasına hitap edebilir.

Manevi Rehberlik insanların yaşadıkları sorunlar, travmalar, hayat düzenini bozan hadiseler veya ailevi düzenlerini bozan sorunlarla başa çıkmalarına yardımcı olurken, buna paralel insanların manevi değerlerini, inançlarını ve hayat amaçlarını anlamalarına önderlik eder. Manevi Rehber, insanlara manevi Rehberlik yapabilmek için onların sorunlarını ve çözüm yollarını tespit etmeye yönelik empati, anlayış ve destek gösterir. Buradan hareketle pastoral yaklaşım, psikoloji bilimi ve dinin ilkelerinin sentezinden oluşan ve din adamları tarafından gerçekleştirilen uygulamalar anlamına gelmektedir.²⁶ Din Psikoloğu Üzeyir Ok, bütünsel bir yaklaşımla manevi liderliği şu şekilde tanımladı: "Nitelikli ve olgun bir rahip veya genel olarak dini konulara değer veren bir kişi, kendi inancını ve danışanlarının kültürel kaynaklarını özel bir şekilde içeren bir "çekirdek inanç" geliştirmek için kullanır. Danışanların sosyolojik ve maddi koşullarının değerlendirilmesi, örneğin engellilere yönelik destek yoluyla doğrudan veya dolaylı olarak verimliliğin artırılması, iş arama, kişisel büyüme ve gelişimin sürdürülmesi ve evlilik uzlaşması gibi konularda danışmanlık verilmesi gibi konuları kapsar. Çocuğu etkileyen veya etkilemeyen sorunlara yönelik belirli kurallara göre yapılan yapılandırılmış sözlü çözüm arama iletişimidir."²⁷

4.1.3.1. Manevi Rehberlik Hizmetlerinin Amaçları

Manevi danışmanlık hizmetlerinin iyileştirme (bireysel sorunları olan danışanlara yapılan yardım), destekleme (hastane, huzurevi, cezaevi ve yetiştirme yurdu gibi sosyal hizmet kurumlarında kalan bireylere sunulan psiko-sosyal destekler) ve yönlendirme (iş, evlilik... konularında yapılan yardım) gibi işlevleri bulunmaktadır.²⁸ Bu işlevler yerine getirilirken dikkate alınan temel varsayımlar şunlardır;

- İnsanın hem maddi hem de manevi tarafı vardır. İnsanın kendini gerçekleştirmesinde her iki günün birlikte geliştirilmesi esastır.

²⁶ Koç, *Manevî-[psikolojik] Danışmanlık*, 51.-53

²⁷ Koç, *Manevî-[psikolojik] Danışmanlık*, 67.-73

²⁸ M. Doğan Karacoşkun, "Din Görevlilerinin Bireylerin Dini Görünüşlü Kişisel ve Sosyo-psikolojik Problemlerine Katkı Sağlayabilme Yolları", 1. Din Hizmetleri Sempozyumu, C. 2, TDV Yay., Ankara, 2008, ss.140-155." (Erişim 21 Kasım 2023), 140.

- İnsan (Allah tarafından) en güzel şekilde yaratılmıştır. İnsanın yaratılış amacı, önce yaratıcısını sonra kendisini bilmesi ve bu sayede hayatın anlamını bulabilmesidir.
- En güzel, en mükemmel bir şekilde, en iyi özelliklerle yaratılan insandaki olumsuz özellikler, onun kendi tercihleri sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Yaratıcısını ve yaratılış amacını unutan insan bencil, kendi kişisel arzularının peşinde koşan, isyankar ve hilekar olabilmekte, bunun sonucunda da vicdanlı ve adaletli olmayı bırakarak, her türlü kötülüğü işleyebilecek hale gelebilmektedir. İnsanı kendine ve başkalarına karşı kötülük işlemekten alıkoyabilmek için manevi danışmanlık hizmetlerine ihtiyaç vardır. Buna göre bireyleri manevi tavsiye ve rehberlik aramanın en zorlayıcı nedeni; Dini sorumluluk alma ve hata yapma korkusu, suçluluk duygusunu ortadan kaldırıp iç huzuru yakalama isteği gibi nedenlerdir. Bu bağlamda birey, kendisine rehberlik edici, duygusal ve mantıksal olarak manevi rahatlama sağlayacağı bir rehberle ihtiyaç duymaktadır. İşte bu ihtiyaçlar da manevi danışmanlığın işlevselliğine vurgu yapar.

Seküler danışmanlığın amaç ve işlevlerini incelediğimizde, aynı amaç ve işlevlerin manevi danışmanlık ve rehberlik için de geçerli olduğunu görürüz. Dolayısıyla da manevi danışmanlığın amaçlarının; bireyi seküler veya dini alanda karşılaştıkları sorunlarından ve korkularından kurtarmak gibi sınırlı bir alandan başlayıp, onlara mutlu ve huzurlu bir yaşam sağlamak gibi geniş bir alana yayıldığı söylenebilir. Manevi danışma ve rehberlik; yakın amaçlar, orta amaçlar ve sonal amaçlar olarak sınıflandırılabilir.

Yakın amaçlar; manevi danışman ile danışan arasındaki görüşmenin ilk aşamasından başlanarak dikkate alınması ve önceliğin, gerçekleşmesi gereken eylemlerin başarılmasına verilmesidir. Yakın amaçlarda yapılması gereken işler şöyledir: Danışanla ilişki kurabilmek ve bu ilişkiyi sürdürmek, danışan bireyin boşalmasını sağlamak, probleme sebep olan durumları en aza indirmek veya kaybolmasını sağlamak, danışanın problemini tanımasına yardımcı olmak, danışanın iç gözü geliştirebilmesine yardımcı olarak problemini dışarıdan görebilmesini sağlamak ve son olarak da danışana saygılı, tutarlı, anlayışlı ve kabullenici bir anlayış göstermektir.

Orta amaçlar; manevi danışmanlık konusu olan tüm problemlerin her birinin öncelikle açığa çıkarılması, sonrasında da ortadan kaldırılmasıdır. Orta amaçların bu bağlamda iki düzeneği bulunmaktadır. Bunlar; danışanın sorunlarıyla yüzleşerek onlarla

baş edebilme gücünün farkına varması ve böylece manevi yardımı gerektiren sebebin ortadan kalkmasıdır.

Sonal amaçlar; diğerlerine göre daha genel ve daha uzun süreli hedeflerdir. Buradaki amaçlar, danışanın hedef değerlerini oluşturabilmesi kendini olabilmese, kendini geliştirebilmesi ve karşılaştığı zorluklar karşısında psikolojik güce ve yeterliliğe kavuşmasıdır. Bu amaçtaki hedefler ise; kendi olma, kendini gerçekleştirme ve var olmadır.

Özetleyecek olursak, manevi danışma ve rehberliğin amacı; danışmanın dini içerikli olsun veya olmasın, danışanın her türlü psikolojik sorunlarıyla başa çıkmasında ona yardımcı olmak; kendini gerçekleştirmesine rehberlik etmek ve bu bağlamda dinsel sorunlarına çözüm bulmaktır.²⁹

4.1.3.2. Manevi Rehberlik İlkeleri

Seküler danışmanlıkta kullanılan ana tekniklerin de, manevi danışmanlıkta kullanıldığını söyleyebiliriz. Din pedagoğu Aşıkoğlu tarafından manevi rehberlikte kullanılan teknik ve yöntemleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1.Kabul ve anlayış merkezli teknikler: Susma, özetleme, basit kabul, tekrarlama vb.
- 2.Destek ve teşvik merkezli teknikler: Cesaretlendirme, teşvik, tasvip, güvence verme vb.
- 3.Teşhis ve anlama merkezli teknikler: Tahlil ve yorum, deşirme, yansıtma
- 4.Telkin ve öğretme merkezli teknikler: Nasihat, telkin, bilgi verme vb.³⁰

4.1.3.3. Manevi Rehberliğin Sınırlılıkları ve Problemler

a-Sınırlılıklar;

Sınır İhlali: Manevi danışmanlıkla seküler danışmanlık bazı durumlarda birbirlerinin alanlarına girebilmekte ve sınır ihlali yapabilmektedir. Bu yüzden manevi danışmanlığın nerede bittiği ve seküler danışmanlığın nerede başladığı konusunda hala kargaşa yaşanmaktadır. Çünkü danışanların karşılaştığı sorunlar ruhsal olduğu kadar, bunları tetikleyen fiziksel sorunlar da olabilmektedir. Bu yüzden manevi danışman görevini yaparken danışanın her sorununa cevap veremez ve böyle bir zorunluluğu da yoktur. Bu bağlamda manevi danışman; fizikçi, psikolojik danışman, sosyal hizmet uzmanı, psikiyatr vb. alanında uzman kişilerle birlikte çalışmasını sürdürmelidir. Manevi danışmanlıkla seküler danışmanlık arasında benzerlikler olduğu kadar farklılıklar da bulunmaktadır.

²⁹ Koç, *Manevî-[psikolojik] Danışmanlık*, 67.

³⁰ Koç, *Manevî-[psikolojik] Danışmanlık*, 87

Manevi danışmanlık ağırlıklı olarak dini alandaki sorunlarla ilgilenirken, seküler danışmanlık daha çok psikolojik alandaki sorunlarla ilgilenmektedir. Benzer yönlerine gelince; her iki danışmanlıkta da birbirine benzer teknikler kullanılmaktadır. Her iki danışmanlık da danışanlarına yardım etme gibi ortak noktada buluşmaktadırlar.

b-Manevi danışmanlık aktivitesinin sınırlılığı: Manevi danışmanın öncelikli görevi, danışanın dinsel veya manevi sorunlarıyla baş edebilmelerinde onlara yardımcı olmaktır. Bunun dışındaki sorunlarla eğer o alanda uzman ise yardımcı olabilir, değilse manevi hassasiyeti olan bir psikoterapistle danışanını yönlendirmelidir.

c-Manevi danışmanın alan sınırlılığı (Aktör sorumluluğu): Manevi danışmanla seküler danışman arasında temelde üç fark vardır. Bunlar; manevi danışmanlar, doktorlar gibi reçete yazamazlar. Bir manevi danışmanın hem teoloji hem de psikoloji alanında eğitim almış olması gerekir. Bazı durumlarda da manevi danışmanın daha fazla eğitim aldığı varsayılabilir. Burada alanla ilgili problemler ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar; kimlik tanımlaması, her iki danışmanlığın birbiriyle uyumu ve alan eğitimi ile ilgili problemlerdir. Özetle, manevi danışman kendini bir psikolog gibi görmemeli ve sınırı aşmama konusunda hassas olmalıdır.³¹

4.1.3.4. Parçalanmış aile çocuklarının manevi ihtiyaçları ve çözümleri

Parçalanmış aile çocuklarının manevi ihtiyaçları bireysel farklılıklar gösterebilir ve çocuğun yaşına, kişilik yapısına ve deneyimlerine göre değişiklik gösterebilir. Onların bu manevi ihtiyaçlarını anlamak ve uygun çözümler üretebilmek için onlara empati ile yaklaşmak ve onların içinde bulunduğu sıkıntılı durumları göz ardı etmeden gerek duydukları desteği sağlamak gereklidir. Ancak boşanmanın çocukların bakımında ve duygusal sağlıklarında daha fazla sorun yarattığını bir kez daha vurgulamak gerekir.³² Genel olarak bu durumdaki çocukların aile birliğinin dağılması sonucu içinde buldukları sürece girdiği bilinmektedir. Temel olarak aşağıdaki ihtiyaçlar söz konusu olmaktadır.

1. Duygusal Destek İhtiyacı:
2. Güven ve İlgi İhtiyacı:
3. Korku ve Kaygı Giderilmesi İhtiyacı:
4. İnanç ve Ahlaki Değerler Gelişimi İhtiyacı:

³¹ Koç, *Manevî-[psikolojik] Danışmanlık*, 93.

³² Robert E. Emery, *Evlilik Boşanma ve Çocukların Uyumu*, (Erişim 22 Kasım 2023), 74.

4.1.3.4.1.Duygusal Destek İhtiyacı:

Duygusal destek tüm insanların günlük hayatlarında ömürleri boyunca ihtiyaç hissedecekleri bir mefhumdur. Çünkü insan duyguları ile yaşayan ve daime sosyal ilişkiler içerisinde olan bir canlıdır. Bu nedenle parçalanmış ailelerden gelen çocuklar, duygusal desteğe ihtiyaç duyan ve toplumun özel önem vermesi gereken bir sosyal gruptur. Anne-babanın tutumu hem aile içi karışıklıklarda, gerginliklerde, öfke patlamalarında hem de çocuğa iletecekleri mesajlarda oldukça önemlidir. Evde stresli ve endişeli bir atmosfer, çocukta zihinsel ve duygusal hasara neden olabilir.³³ Parçalanmış aile çocuklarının duygusal destek ihtiyaçlarını ana hatlarıyla ortaya koyup, bunlara manevi rehberlik ile nasıl çözümler bulunabileceğini incelenmelidir.

a-Sevgi ihtiyacı ve bağının sağlama: Parçalanmış aile çocukları, yıkıcı aile içi ayrılıklar neticesinde hayatlarının sonraki dönemini olumsuz olarak etkileyecek çeşitli değişim süreçleri ile karşı karşıyadır. Kaybedilen aile ilgisi ve sevgisi çocuğu duygusal bir yoksunluğa sürüklediği gibi içinde olduğu eksiklikleri yanlış kaynaklardan tamamlama davranışı geliştirme durumu söz konusu olabilir. Ebeveynlerinin ayrılmaları veya boşanmaları sürecinde birtakım zorluklar yaşayan çocuklar, nereye ait olduklarını bilememekte ve ebeveynleri tarafından oradan oraya yönlendirilmektedirler.³⁴ Söz konusu bu durumlar sonucunda çocuklar için başarısızlık, mutsuzluk ve çeşitli suç davranışları ortaya çıkabilir. Bunların önüne geçebilmek için manevi danışmanlar devreye girmelidir. Çocukların ailelerinin parçalanması sürecinde yaşadıkları sorunları aşarak, eğer varsa öfke, nefret, intikam gibi hissiyatlar ile mücadele etmek manevi danışmanların mesleki uygulama alanlarındadır. Manevi danışmanlar İslami değerler ve insani ahlak değerleri perspektifinde bu çocuklara merhamet, öfke kontrolü, bağışlama ve insan sevgisi gibi hasletler aşılmalıdır. Bunun sonucunda çocukların hayata, insanlara ve yaşadıkları dünyaya karşı bir sevgi ve bağlılık duygusu kazanmaları sağlanır.

b-Duygusal Denge Kazanma ve Sorunları Kabul Ederek Yüzleşme : Parçalanmış aileler söz konusu parçalanma süreçlerinde aile içi şiddet, ekonomik sıkıntılar, eşler arası aldatmalar, çocuğa karşı işlenen suçlar gibi vakalarla yüz yüze gelirler. Bu gibi vakalar neticesinde ortaya çıkan aile parçalanma durumu ebeveynlerde olduğu gibi, çocuklarda da

³³ Mücahit-Kas Nilüfer Öztürk, *Boşanmış Ailelerde Çocuk* (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014), 10.

³⁴ Besra Taş, *Çocuk Bakış Açısıyla Ebeveyn Boşanması* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2019), 63.

yıkıcı etkiler bırakır. Öyle ki böyle süreçler sonunda birçok çocuğun içine düştükleri depresif durumlar sonucu suç olaylarına bulaşma, sokaklarda yaşamaya başlama veya zararlı alışkanlıklara başlama gibi olumsuz durumların ortaya çıktığı bilinmektedir. Bu olumsuz durumların ortaya çıkmasında çocukların suçluluk duygusu ve sorunu kabullenip yüzleşememe durumu etkili olmaktadır. Yapılan araştırmalarda çocukların toplum tarafından dışlanmasının hem o an için hem de gelecek için duygusal ve davranışsal olarak olumsuzluklarla sonuçlandığı görülmektedir.³⁵

Manevi danışmanlar böyle sorunların istenmeseler dahi insan hayatının bir parçası olabileceğini çocuklara izah edebilir. Zira manevi danışmanlığa kaynak teşkil eden İslam inancı hayatın her türlü hallerine karşı çözümler üretmektedir. Garip düşmüş, hastalanmış veya her ne sebeple olursa olsun dertlere düçar olmuş insanlar İslam'ın her an korunup gözetilmekle ve gerekirse dertlerine çare bulunulmakla muamele ettiği insanlardır. Üstelik duygu ve düşüncelerin abartıldığı ve heyecanlandığı ergenlik döneminde ortaya çıkan duygusal ve davranışsal bozuklukların ve suç eğilimlerinin kaynağı sadece bu biyolojik ve psikolojik yapılarıdaki hızlı bir değişim değildir; Aynı zamanda çocuklukta sosyal dışlanmaya, yetersiz eğitime ve yetersiz sevgiye maruz kalmaktır.³⁶ Bu çözümler Hz. Peygamberin tatbikatlarında ve tavsiyelerinde mevcuttur. Hz. Peygamber ümmetin gariplerini her zaman gözetmiş, onların ihtiyaçlarını gidermiş ve insanlığa örnek teşkil etmiştir. Zaten dini inanç insanın hissettiği her türlü yoksunluk ve güvensizlik durumunda en önemli huzur kaynağıdır.

c-Sosyal Topluluklara Erişim: Parçalanmış aile çocukları, yaşadıkları yıkımlar sonucunda içine kapanık bir yalnızlık duygusuna kapılabilirler. Bu durum onlarda aileden ve yaşadıkları sosyal çevreden uzaklaşma sonucunu doğurabilir. Boşanmış ailelerin çocuklarının, evli olan ailelerin çocuklarına göre kendilerini daha yalnız hissettiklerini gösteren çalışmalara rastlanmıştır.³⁷ Günümüz örneklerinde bu tip yıkımlara uğramış çocukların farklı şehirlere kaçma, sokaklarda yaşama gibi durumlar içine girdikleri bilinmektedir. Bu çocuklar girdikleri bu yabancı ortamlarda zararlı alışkanlıklar edinmekte ve suça itilmektedir. Resmi kurumlar bu konularda faaliyetler yürütse de birçok çocuk

---

³⁵ Özlem Çakır, “Sosyal Dışlanma”, (2002), 84.

³⁶ Haluk Yavuzer, Çocuk ve Suç • Remzi Kitabevi (Erişim 22 Kasım 2023), 110.

³⁷ Seval Ulviye Akyol, *Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık, Yaşam Doymumu, Sosyal Destek ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi* (Eğitim Bilimleri Enstitüsü, MasterThesis, 2018), 108.

sokaklarda yaşamaya devam etmektedir. Manevi rehberlik bu tip durumlarda çocukların ihtiyaç duyduğu sevgi ve merhameti tesis edebilmektedir. Çocukların zararlı alışkanlıklar edindikleri ve suça itildikleri ortamlarda uzaklaşmaları manevi rehberlik yardımı ile sağlanabilir. Manevi rehberler gerek kendi bilgi birikimleri gerekse çeşitli vakıf ve dernekler vasıtasıyla etkin rol oynarlar. Özellikle sokaklarda kalmış ve suça itilmiş insanlar için faaliyetler yürüten birçok dernek ve vakıf vardır.

Manevi rehberler vasıta ile bu çocukların bu vakıflar ile iletişimi koordine edilebilir. Bu Sivil Toplum Kuruluşları çocuklar için sıcak bir yuva anlamına geldiği gibi manevi açıklıklarını giderebilecekleri mekanlardır. Kendilerine merhamet, sevgi, sabır, zorluklar karşısında dirayet gibi duyguları telkin edebilecek manevi hava buralardadır. Ayrıca garip gönüllerin mutmain olmasında en etkili mefhumlardan biri ibadettir. Çocukların bu ortamlarda bulabileceği suçtan ve çeşitli zararlı alışkanlıklardan korunmuş, ibadet ortamı onların gönüllerini teskin edebilir. Zira Kuran'ı Kerim de "Onlar, iman eden ve kalpleri de dâimâ Allah'ı hatırlayıp anmakla doygunluk ve huzura eren kimselerdir. Haberinizi olsun ki, kalpler ancak Allah'ı hatırlayıp anmakla doygunluk ve huzura erer."³⁸ Buyurulmaktadır. Buradan anlıyoruz ki böyle kimseler için düştükleri yıkımlardan çıkarak hayata tutunma ve temiz bir hayat sürdürme, gönüllerin teskin olduğu nezih bir İslami yaşantı ile sağlanabilir. Bu bağlamda manevi rehberler, kendi bilgi birikim ve deneyimleri haricinde parçalanmış aile çocuklarının böyle ortamlara entegrasyonlarını sağlayarak sorunun çözümünde büyük bir rol oynayabilir.

4.1.3.4.2. Güven ve İlgi İhtiyacı:

Parçalanmış aile çocuklarının ihtiyaçları ailelerinin parçalanma sürecine göre çeşitli farklılıklar gösterebilir. Haliyle şiddet kaynaklı parçalanma yaşamış bir ailenin çocuğu ile istismar kaynaklı parçalanmış bir ailenin çocuğunun durumu aynı olmayacaktır. Bunun sonucunda doğal olarak böyle çocukların sorunlarını çözme konusunda metodolojik olarak farklılıklar gerekecektir. Manevi rehberlik bu sorunların çözümünde her ne usul takip edilirse edilsin sorunu çözüme etkin olarak rol alabilir. Çünkü manevi rehberlik insanın en temel duygularına hitap eder.

Dini hayatın her alanında yer alan emir, yasak ve kısıtlamalar, insanları kötülüklerden, zararlı alışkanlıklardan ve olumsuz davranışlardan uzak tutmada koruyucu

---

³⁸ Kuran'ı Kerim Meali | yayin.diyaret.gov.tr (Erişim 22 Kasım 2023).Rad 13/28

ve önleyici bir rol üstlenmektedir. Çocukları ve gençleri baştan uyararak kendinize ve çevreye zarar vermenizi önleyebilirsiniz. Ayrıca dezavantajlı çocukların geçmiş travmalar sonucu yaşadıkları ruhsal zorluklarla baş etmelerinde, kabullenmelerinde ve sabırlarında, içlerindeki çocukları korumalarında din eğitiminin iyileştirici ve onarıcı rolü oldukça önemlidir. yalnız olmadıklarını bilerek motive olurlar. Yine çocuklara sunulan din eğitimi ile içinde buldukları realiteyi anlamlandırıp ahlaki olgunluğa erişmeleri, özgüven ve öz saygı geliştirmeleri, mutlu ve umutlu bir hayat sürmeleri daha mümkün hale gelecektir.³⁹

Güven ve ilgi ihtiyacını giderebilmek için genel olarak:

- Düzenli ve tutarlı iletişim
- İstikrarlı ortam sağlama
- Kaliteli zaman geçirme

a-Düzenli ve Tutarlı İletişim: Yıkıma uğramış çocuklar, içine düştükleri psikoloji neticesinde kendilerini boşlukta ve tehlikelerle yüz yüze hissederler. Yalnızlık “yalnız olma durumu, kimsesizlik” olarak tanımlanmaktadır⁴⁰ Bu uzun bir süreç olarak yaşanabilir. Bu süre zarfında bu çocuklar için ilginin ve manevi desteğin rutin olarak devam ettirilmesi gerekir. Çünkü zorlu süreçte yaşanacak düzensiz ve tutarsız iletişim manevi tedavide kesilmelere sebep olur. Tıpkı bir hastalığa uygulanan ilaç tedavisi gibi düzenli ve tutarlı olmalıdır. Manevi rehberler bu süreçte çocukların yalnızlık duygularını gidermek, onların sorunlarla karşılaşma korkularına teslim olmasını engellemek ve oluşabilecek sorunlarda kuracakları doğru iletişim ile bu sorunlarla mücadele hissiyatı ortaya çıkarmalıdır.

b-İstikrarlı Ortam Sağlama: Parçalanmış aile çocuklarının hayatları günlük yaşadıkları sorunlar nedeniyle sık sık kesintiye uğrayabilir. Bu kesintiler duygusal olarak sorunlara takılma şeklinde ortaya çıkar. Bunun önüne geçebilmek için rutin olarak çeşitli aktiviteler veya bir yaşam tarzı ortaya koyulabilir. Böylece çocuğun sorunlara olası saplanma riski ortadan kaldırılmalıdır. Manevi rehberler çeşitli aktiviteler ile bunun önüne geçebilir. Örneğin beş vakit namaz rutini çocuğun olası duygusal saplanmalarını ortadan kaldırabilir. Çünkü namaz tüm güne yayılmış abdest ve belirli bir vakit gerektiren bir ibadettir. İstikrarlı bir şekilde yerine getirildiği zaman namazın çocuğa katacağı kalp huzuru ve istikrarlı faaliyet durumu saplantıların önüne geçer. Bu konuda manevi rehberler gerekli

³⁹ Yasemin Davarcı - Zeki Salih Zengin, “Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Rehabilitasyonunda Din Eğitiminin Rolü”, 272.

⁴⁰ Sözlükler – Türk Dil Kurumu (Erişim 25 Kasım 2023).

motivasyonları sağlayarak istikrarlı bir iyileşme ortamı kazandırır. Zaten dini yaşantı birçok düşünür tarafından hastalıkların tedavisinde çok faydalı görülmektedir. Viktor Frankl, *Din ve Psikoloji* kitabında “ Din her ne kadar ruhsal birleşmeyi, hastalıktan korunmayı temel amacı olarak görmese de insanlara başka hiçbir yerde bulamayacağı güven, koruma ve bağlanma hissi vererek sonuçları bakımından psikohijyenik ve neredeyse psikoterapik etki yaratabilmektedir.”⁴¹ demiştir. Bu ifade gerçekten de Viktor Frankl’in dinin anlam kaynağı olması ne kadarda önemsedğini göstermektedir.

c-Kaliteli Zaman Geçirme: Manevi rehberlik temel olarak tüm bireyleri sosyal olarak etkileme ve geliştirme aracıdır. Bir bireyin sosyal olarak gelişiminde en önemli parçalardan biri de zamanın doğru kullanılmasıdır. Eğitimin temel ilkelerinden biri de din öğretiminin çocuk ve gençlerin gelişimleri sırasında hangi zihinsel, bilişsel ve sosyal değişimleri gösterdiklerini bilerek onlara dini ve ahlaki tavsiye ve önerilerde bulunmasıdır.⁴² Zamanın doğru kullanımı vesilesi ile Parçalanmış aile çocuklarının hayata bağlanması ve sorunlarından uzaklaşarak psikolojik tedavi olması olağandır. Bu amaçla gerek sosyal etkinliklere katılmak, gerekse toplumsal faaliyetlerde rol almak ve gerekse eğlenceli vakit geçirmek parçalanmış aile çocukları için tedavi edici etkiler gösterir. Çünkü bu tür faaliyetler yıkım duygusundan uzaklaşmayı sağlayarak hayata tutunma konusunda faydalıdır. Gerçekleştirilen bu faaliyetlerle sosyal ilişkiler gelişir ve kaybedilen güven duygusu yeniden tesis edilir. Günümüzde Psikologlar bu hedefler için danışanlarına çeşitli spor organizasyonlarına katılmak, sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmak gibi uygulamaları tavsiye etmektedirler. Bunların neticesinde aile parçalanması ile beraber ortadan kalkan sosyal uyum ve adaptasyon yeniden tesis edilir. Bu sırada oluşturulan yeni rutinler ve yaşanan deneyimler çocukların ileriki hayatlarına rehberlik ederler. Eğitimde örnek davranışın ve rol model olmanın önemi Kur'an'da sıklıkla dile getirilmektedir. Kur'an'da insana önce kendisinin iyilik yapması, kötülüklerden kaçınması, sonra da başkalarına öğüt vermesi emredilmektedir.⁴³ Bu, parçalanmış aile çocuklarının duygusal olarak desteklenmesine, insani ve sosyal ilişkilerinin güçlenmesine, öz saygı ve özgüvenini artırmasına ve hayatındaki değişikliklere uyum sağlamasına yardımcı olur. Böylece

---

⁴¹ Viktor Frankl, *Din ve Psikoloji Kitabında* -, ts., 74.

⁴² Mustafa Öcal, *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar* (Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 118.

⁴³ “Kuran'ı Kerim Meali | yayın.diyaret.gov.tr”.Saff 61/2

parçalanmış aile çocuklarının huzurlu bir hayat yaşamasına katkıda bulunurlar. Bütün bu yönleri ile manevi rehberler birer psikolog hüviyetindedirler.

4.1.3.4. 3.Korku ve Kaygı Giderilmesi İhtiyacı:

Korku ve kaygıdan kurtulmak sabır ve anlayış gerektirir. Her çocuğun korku ve kaygı düzeyi farklı olabileceğinden çocuğa bireysel ihtiyaçlarına göre yaklaşmak önemlidir. Boşanma her çocuğu aynı şekilde etkilemez. Her çocuk için boşanma Durumla başa çıkma yetenekleri farklılık gösterir. Aile parçalandıktan sonra korku ve kaygı çözülmesi gereken ilk sorundur. Boşanma, sebepleri ve sonuçları dikkate alındığında oldukça karmaşık bir durumdur. Karmaşık bir yapıya sahip olmasına rağmen aile bireylerini ve ilişkilerini etkilemektedir. İnsan ilişkilerini etkileyerek değişime neden olur ve ilişkileri şekillendirir. Boşanmaya alışma süreci herkes için aynı değildir. Tüm süreç bireyin kişilik özelliklerinden, aile ilişkilerinden, arkadaş desteğinden ve iş hayatından etkilenmektedir.⁴⁴ Manevi rehberler parçalanmış aile çocuklarının korku ve kaygı ihtiyaçlarının giderilmesi için aşağıdaki adımları uygulamaları onların hayata daha sıkı tutulmalarına yardımcı olacaktır.

Parçalanmış aile çocuklarına duygularını açıkça ifade etmeleri konusunda Onlara, kaygılanmanın normal olduğunu ve bu duyguyu paylaşmalarının önemli olduğunu söylemeleri, Manevi rehberlerin onlara karşı Empati Kurmaları Onların duygularını anladığınızı ve onunla birlikte olduğunuzu söylemeleri bu çocuklara destek olmaları, bu süreci sorunsuz atlattıklarını sağlayabilmeleri, çocuklarının ileride sağlıklı birer birey olmalarına yardımcı olacaktır. Bu kriz sırasında çocuklarda gözlenen yaygın tepkiler şunlardır: kaygı, üzüntü, depresyon, korku, öfke, suçluluk, yalnızlık, reddedilme, tamamlanmış bir gelişim aşamasına gerileme, uyku bozuklukları, okul başarısızlıkları, fiziksel sorunlar, yeme bozuklukları ve istek. uzlaştırmak "Bu belirtiler çocuğun yaşına, cinsiyetine, sosyal faktörlere, ekonomik durumuna, olayın çocuğa anlatılmasına, anne-babanın ayrılık öncesi, ayrılık sırasında ve sonrasındaki tutumuna ve çocuğa gösterilen ilgiye göre değişebilmektedir."⁴⁵

---

⁴⁴ Ayten Zara, "Kadınlar,Erkekler ve Çocuklar İçin Boşanma Terapisi - Ayten Zara - 9789755337418 - Kitap | imge.com.tr" (Erişim 28 Kasım 2023), 67.

⁴⁵ Sedat Karakuş,Sedat, "Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi" (Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2003), 12.

4.1.3.4. 4.İnanç ve Ahlaki Değerler Gelişimi İhtiyacı:

Parçalanmış aile çocuklarının öykülerine bakıldığında boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri, olumlu etkilerinden daha ağır basmaktadır. Bu olumsuz sonuçlardan biri de boşanmış ailelerin çocuklarına göre daha fazla depresif ya da depresif belirtilere sahip olmalarıdır. Bu aşamada dinin rahatlatıcı yönü üzerinde durulmakta ve depresyonu olumlu yönde etkileyen faktörlerden biri olduğu söylenebilir.⁴⁶

Din çok boyutludur ve insan ruh sağlığı üzerindeki etki ve işlevleri de çok boyutludur. Her boyut arasında yakın ilişkiler vardır. Dolayısıyla dindarlık, insan sağlığını etkileyen tüm faktörler üzerinde önemli bir etkiye sahip olmakla birlikte, din algısı ve dindarlık deneyimi üzerinde de önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklı insanların mı daha dindar olduğu yoksa dindar insanların mı daha sağlıklı olduğu net olarak kanıtlanamasa da psikososyal olayların sebep-sonucu arasında döngüsel bir ilişkinin olduğu bir gerçektir. Sonuçlar geri gelir ve bunlara sebep olan sebepler tekrarlanır. Deneysel çalışmalar genellikle dindarlık ile fiziksel ve zihinsel sağlık arasında olumlu ilişkiler olduğunu göstermektedir. Dindarlık genellikle korku ve kaygıyı hafifletici etkiye sahiptir ve genellikle dindarlıkla depresyon arasında ters yönlü ilişki mevcuttur.⁴⁷

Manevi rehberlerin parçalanmış aile çocuklarına karşı Dinin insanlara zorluklardan çıkış yolunu gösteren bir rehber olduğu konusunda zor bir süreçten geçen kişilerin, yaşadıkları olumsuzluklardan dolayı olumsuz duygu, düşünce ve davranışlara sahip olabileceklerini göz önünde bulundurarak onlara yaklaşımlarını bu çerçevede yapmaları gerekmektedir. Din çalışmayı daha anlamlı hale getirir, hayata daha olumlu bir şekilde kucaklaşmaya yardımcı olur. Dinler, aynı inancı paylaşanları bir araya getirerek gruplar oluşturur ve grup içi dayanışma göstererek önemli bir sosyal destek oluşturur. Grup bütünleşme düzeyi arttıkça bireyin gruptan aldığı sosyal destek de artmakta ve grup üyelerine sosyal destek sağlayan dinler dolaylı olarak ruh sağlığını koruyucu bir işlev görmektedir.⁴⁸

⁴⁶ Akyol, *Boşanmış ve Boşanmamış Aileye Sahip Ergenlerin Yalnızlık, Yaşam Doyumu, Sosyal Destek ve Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi*, 124.

⁴⁷ Faruk Karaca, "Karaca, Faruk. *Dinî Gelişim Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2016 |" (Erişim 30 Kasım 2023), 110.

⁴⁸ Rıza Altun, "Dindarlık ve Depresyon İlişkisi", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 1/1 (01 Nisan 2015), 37.

Araştırmalara bakıldığında boşanmış ailelerden gelen çocukların depresyon daha yatkın olduğu görülebilir. Ancak alışmamızda dindarlık arttıka depresyon ve kaygının azaldığı tespit edildi. Buradan hareketle Parçalanmış aile çocuklarının örneğin dini yetiştirilme tarzı, dini evre ve ailenin dindarlığının yüksek olması nedeniyle daha az depresyon ve kaygı yaşadıkları görülmüş olup, manevi rehberlerin bu durumları göz önünde bulundurarak çalışma yapmaları parçalanmış aile çocuklarının huzurlu bir hayat yaşamasına katkıda bulunurlar.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Aile, toplumu oluşturan temel sosyal birliklerin başında gelir. Aile "en küçük sosyal kurum" olarak tanımlanır. Anne, baba ve çocuklardan oluşur. Bu organın hem yasal yükümlülükleri hem de geleneksel yükümlülükleri vardır.⁴⁹ Haliyle bu birliğin bozulması gerek topluma gerekse bireylere çeşitli zararlar verebilir. Ayrıca aile birliğinin dağılması sıklıkla, suç unsuru olan fiiller sonucunda da ortaya çıkarabilir. Bu durum doğal olarak topluma ve bireylere büyük zararlar verir.

Parçalanma, aile içi yaşanan travmalar neticesinde ortaya çıkar. Bu durum bazen eşler arasında yaşanan sorunlar neticesinde olurken, bazen de çocukların yaşadıkları sorunlar neticesinde ortaya çıkar. En yaygın parçalanma nedeni boşanma olarak değerlendirilebiliriz.

Boşanma dışında aile içi şiddet, ekonomik sıkıntılar, zararlı alışkanlıklar ve suç olayları da parçalanma nedenleri arasındadır. Aslında bu hadiseler zaman zaman birbirlerini de tetiklerler ve aile parçalanmalarında birlikte rol oynayabilirler. Bunun sonucunda yaşanan parçalanma durumu karmaşık bir sorun yumağı olarak ortaya çıkar.

Çeşitli parçalanma nedenleri olarak karşımıza şunlar çıkmaktadır: Ebeveynler arasındaki geçimsizlikler nedeniyle boşanma, ebeveynlerin kumar alkol uyuşturucu gibi zararlı alışkanlıkları, ekonomik sorunlar, aile içi şiddet. Ebeveynler arası şiddetli geçimsizliği evliliklerde yaşanan en yaygın sorun olarak değerlendirilebiliriz. Eşler arasındaki kültürel farklılıklar, aşırı kıskançlık, sabır ve hoşgörü eksikliği gibi nedenler söz konusu olabilir. Bunlar nedeniyle ortaya çıkacak aile içi gerginlikler doğrudan çocuklara etkileyecektir. Çocuk için kötü örnek teşkil eden bu durumlar aile parçalanmasa dahi çocuğun davranışlarına yansıma tehlikesi barındırmaktadır. Böyle vakalar zaman zaman miras gibi yeni nesillere taşınmaktadır. Aile parçalandığı takdirde ise doğal olarak çocuklarda öfke nefret umutsuzluk gibi durumlar ortaya çıkacaktır.

Kumar, alkol, uyuşturucu gibi kötü alışkanlıklar, gerek sağlık gerekse ekonomik sorunlar doğurması nedeniyle parçalanmalara neden olabilmektedir. Bu alışkanlıklar aile bireyleri arasında birbirlerine örnek teşkil etmesi sonucunu da yayılabilir. Ortaya çıkacak sağlık sorunları veya ekonomik sorunlar önlenmesi çok zor parçalanmalar doğurabilir. Üstelik aile içi şiddet de bu zararlı alışkanlıkların yaygın sonuçlarından. Mevlana'ya göre

---

⁴⁹ Atalay Yörükoğlu, "Çocuk Ruh Sağlığı", *Nadir Kitap* (Erişim 13 Aralık 2023), 125.

kadın ve erkek, kainat üzerindeki yaşamında huzur ve sükûna ermek için dünyaya getirilmiştir. Tanrı'nın verdiği sevgi ve lütuf, eşleri birbirine yakınlaştırır. Evlilikle eşler aynı zamanda barış, huzur, dayanışma ve paylaşma ihtiyaçlarını da yerine getirirler.⁵⁰

Manevi danışmanlık, bu ve benzeri nedenlerle parçalanmış ailelerin çocukları için zaruri bir ihtiyaçtır. Aile içinde yaşanan sorunlarla başa çıkmanın en etkili yollarından biri de ailenin manevi ve maddi yükümlülüklerini aşabilmek ve sorunları iyi bilmek için evlilik de dahil olmak üzere ailede ortaya çıkan sorun ve çatışmaların nedenlerini daha iyi anlamak gerekir.⁵¹ Aileyi parçalayan nedenlerin davranış ve düşünce olarak çocuklara miras kalmaması için ihtiyaç duyulan manevi motivasyon ve disiplin manevi rehberlik vesilesi ile elde edilebilir. Zira parçalanmış aile çocuklarının, ailelerinin parçalanma süreçlerinde şahit oldukları veya maruz kaldıkları fiiller çocuğun tüm hayatını etkileyecektir.

Çocuklarda ortaya çıkabilecek öfke, nefret, umutsuzluk gibi zararlı hissiyat da; kötü alışkanlıklar, şiddet bağımlılığı gibi olumsuz davranışlarda manevi rehberliğin çalışma alanına girer. Üstelik manevi danışmanlığın usullerine kaynak teşkil eden İslam inancı, insan hayatında olumsuzluklar doğuran bu tür eylemleri yasaklar. İnsanları bu tür durumlar yaşayan bireylere yardım etmeye teşvik eder. Böylece sosyal olarak birbirlerinin sorunlarına duyarlı bir toplum ortaya çıkması hedeflenir. Kuran-ı Kerimde: “Karşılıksız yardım eden erkeklere, karşılıksız yardım eden kadınlara ve Allah’a (O’nun muhtaç kullarına) güzel bir ödünç verenlere bu fazlasıyla ödenecektir. Ayrıca onlara pek değerli bir ödül de vardır.”⁵² buyurulmaktadır. İslam'ın maddi manevi yardıma muhtaç insanlara yaklaşımı bu şekildedir. Manevi rehberler, bu yardımları bir disiplin üzere gerçekleştirmeyi hedefler.

Öneriler

Parçalanmış aile çocukları içinde buldukları sosyal çevreye, aile parçalanma sebeplerine göre uygun uygulamalarla rehabilite edilmelidirler. Bütün bu uygulamaları manevi motivasyon ile desteklemek ve istikrarını sağlamak başarı ihtimalini artıracaktır. Genel olarak bazı uygulamaları aşağıdaki gibi değerlendirebiliriz.

---

⁵⁰ Kadir Özköse, “Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi » Makale » Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Düşüncesinde Kadın” (Erişim 13 Aralık 2023), 56.

⁵¹ Yavuzer, “Çocuk ve Suç • Remzi Kitabevi”, 214.

⁵² “Kuran-ı Kerim Meali | yayin.diyaret.gov.tr”. Hadid 57/18

- Boşanma, şiddet gibi parçalanma nedenlerinde çocukların suçluluk duygusuna kapılmaması için yaşanan sorun çocuklara makul ifadelerle izah edilmelidir ve insan hayatında istenirse dahi böyle hadiselerin yaşanabileceği anlatılarak açıklanmalıdır.
- Ebeveynlerine karşı öfke duyulmasının önüne geçilmelidir. Çünkü çocuklarının aile müessesesinin dağılması nedeniyle ebeveynleri suçlaması muhtemeldir.
- Uyuşturucu, alkol, kumar gibi kötü alışkanlıklar söz konusu olduğu durumlarda, resmi kurumlarla iş birliği halinde çalışılmalı, İslam'ın bu konuda emir ve yasakları ışığında uygun metotlar tatbik edilmelidir. Zira kötü alışkanlıklara karşı ihtiyaç duyulan en önemli unsur manevi motivasyondur.
- Umutsuzluk ve çaresizlik duygusu ile mücadele edilmelidir. Çünkü aile birliği çocuklar için koruyucu kalkan gibidir ve bu kalkan yıkılınca çocuklar korumasız duruma düşebilirler. Bunun sonucunda hayatın zorlu mücadelesi içerisinde kaybolmamak için umut aşılmalıdır.
- Yaşanılan sorunlar ne olursa olsun insanlara rehberlik edecek doğru hayat ölçüsü verilmelidir. Böylece her türlü soruna karşı yürütülecek tatbikat, bireyi makul sınırları içerisinde tutabilir. İslam inancı, hayat ölçüsü olarak her insana adil, güzel ahlaklı, saygılı ve dürüst bir ölçü ortaya koyar. Üstelik bunun dünya hayatında olduğu gibi ahiret hayatında da karşılığı mevcuttur. Böyle vakalarda çocuğa verilen İslami hayat ölçüsü gerek dünya hayatı için gerekse hayat ahiret hayatı için güçlü bireyler ve karakterler oluşmasını sağlar.

KAYNAKÇA

- Akyol, Seval Ulviye. *Boşanmış ve boşanmamış aileye sahip ergenlerin yalnızlık, yaşam doyumu, sosyal destek ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Eğitim Bilimleri Enstitüsü, masterThesis, 2018. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/230687>
- Altun, Rıza. “Dindarlık ve Depresyon İlişkisi”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 1/1 (01 Nisan 2015), 0-2.
- Atalay Yörükoğlu. “Çocuk ve Ruh Sağlığı, Nadir Kitap”. *NadirKitap*. Erişim 13 Aralık 2023. <https://www.nadirkitap.com/cocuk-ruh-sagligi-21-basim-atalay-yorukoglu-kitap16655025.html>
- Ayten Zara. “Kadınlar,Erkekler ve Çocuklar İçin Boşanma Terapisi - Ayten Zara - 9789755337418 - Kitap | imge.com.tr”. Erişim 28 Kasım 2023. <https://www.imge.com.tr/kitap/kadinlar-erkekler-ve-cocuklar-icin-bosanma-terapisi-ayten-zara-9789755337418>
- Canan, İbrahim. “İslam'da Çocuk Hakları”. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (01 Haziran 1995), 7-22.
- Çakır, Özlem. “Sosyal Dışlanma”. <http://acikerisim.deu.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.12397/5445>
- Çavuşoğlu, Turgay. *Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu : (Himaye-i Etfal Cemiyeti)*. [İstanbul] : Beyaz Gemi Yayınları, 2001. <http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=259293&wYazarlar=Turgay+%C3%87AVU%C5%9EO%C4%9ELU>
- Davarcı, Yasemin - Zengin, Zeki Salih. “Korunma İhtiyacı Olan Çocukların Rehabilitasyonunda Din Eğitiminin Rolü” 2. Erişim 22 Kasım 2023. <http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmkltz.php?navdil=tr&midno=127539375&Dergivalkod=0351>
- Demir, Orhan. *Yetiştirme yurdu gençliği ve din eğitimi*. İstanbul : Düşünce Kitabevi, 2004. <http://ktp2.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=182838&tarama=orhan+demir>
- Demir, Orhan. *Yetiştirme yurdu gençliği ve din eğitimi*. Osmangazi, Bursa: Düşünce Kitabevi, 2004.
- Doğan, İsmail. *Akıllı küçük: çocuk kültürü ve çocuk hakları üzerine sosyo-kültürel bir inceleme*. İstanbul: Sistem, 2000.
- Karaca, Faruk. “Karaca, Faruk. Dinî Gelişim Psikolojisi. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2016 |”. Erişim 30 Kasım 2023. https://www.academia.edu/80531660/Karaca_Faruk_Din%3%AE_Geli%C5%9Fi_m_Psikolojisi_Trabzon_Eser_Ofset_Matbaac%C4%B1k_2016

- Yavuzer, Haluk. “Çocuk ve Suç • Remzi Kitabevi”. Erişim 22 Kasım 2023. <https://www.remzi.com.tr/kitap/cocuk-ve-suc>
- Özköse,Kadir. “Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi » Makale » Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Düşüncesinde Kadın”. Erişim 13 Aralık 2023. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuifd/issue/4294/255247>
- Karagül, Arslan. “Manevi Bakım, Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eitimi ‘Hollanda Örneği’”. *Dini Araştırmalar* 15/40 (01 Haziran 2012).
- Karakuş, Sedat. “Anne-Babası Boşanmış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi”. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2003.
- Koç, Mustafa. *Manevi(Psikolojik) Danışmanlık*. Bursa: Emin Yayınları, 2. baskı., 2016.
- Kozan, Leyla. “Korunmaya Muhtaç Çocukların Psiko-Sosyal Sorunlarına Din Eğitimi Çözümü”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII/1 (2020), 82-107.
- Karacoşkun,M. Doğan. ““Din Görevlilerinin Bireylerin Dini Görünümlü Kişisel ve Sosyopsikolojik Problemlerine Katkı Sağlayabilme Yolları’,1. Dın Hizmetleri Sempozyumu,C. 2, TDV Yay., Ankara, 2008, ss.140-155.” Erişim 21 Kasım 2023. <https://www.eskieserler.com/Eski/Eserler/Yazar/3538/Halise-Kader-Zengin.asp>
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitim ve Öğretiminde Metodlar*. Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.
- Özdemir, Saadettin. *Korunmaya muhtaç gençlerin din öğretimi ihtiyaçları*. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi, 2002.
- Özdoğan, Öznur. “İnsanı Anlamaya Yönelik Bir Yaklaşım: Pastoral Psikoloji”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47/2 (01 Ağustos 2006), 127-141. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000054
- Öztürk, Mücahit-Kas Nilüfer. *Boşanmış Ailelerde Çocuk*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.
- Peker, Hüseyin. *Din psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 9. baskı., 2013.
- Robert E. Emery. “Evlilik Boşanma ve Çocukların Uyumunu”. *D&R*. Erişim 22 Kasım 2023. <http://www.dr.com.tr/Kitap/Evlilik-Bosanma-Ve-Cocuklarin-Uyumunu/Egitim-Basvuru/Aile-Cocuk/Aile-Cocuk/urunno=0000000571343>
- Sarıçam, İbrahim. *Hız Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Uluğtekin, Sevda. “Sokak Çocukları- Eğiticilerin Eğitimi Programı İstanbul 14-20 Nisan 1996”. *NadirKitap*. Erişim 18 Kasım 2023. <https://www.nadirkitap.com/sokak-cocuklari-egiticilerin-egitimi-programi-istanbul-14-20-nisan-1996-yay-haz-prof-dr-sevda-ulugtekin-kitap25070237.html>
- Taş, Besra. *Çocuk bakış açısıyla ebeveyn boşanması*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2. basım., 2019.

- Teker, Soner. *Korunmaya ve bakıma muhtaç çocukların din eğitimi ve manevi bakım hizmetleri*. Sosyal Bilimler Enstitüsü, doctoralThesis, 2020. <https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/266248>
- Viktor Frankl. *Din ve Psikoloji kitabında* -, ts.
- “2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu -madde-4”. Erişim 18 Kasım 2023. <https://www.turkhukuk sitesi.com/serh.php?did=5123>
- İmam Buhari - Sahih-i Buhari Hadisler*. Erişim 18 Kasım 2023. <http://archive.org/details/MamBuhariSahihIBuhariHadisler>
- “Kuranı Kerim Meali | yayın.diyaret.gov.tr”. Erişim 22 Kasım 2023. <https://yayin.diyaret.gov.tr/e-kitap/kuran-i-kerim-meali-/doc-dr-halil-altuntas/kuran-kitapligi/430>
- “Sahih-i Müslim Hadis Kitabı | PDF”. Erişim 18 Kasım 2023. <https://www.slideshare.net/dedeosman/sahihi-mslim-hadis-kitab>
- “Sözlükler – Türk Dil Kurumu”. Erişim 25 Kasım 2023. <https://tdk.gov.tr/icerik/diger-icerikler/tumsozlukler/>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı	Mahmut
Soyadı	BORA
Doğum Yeri ve Tarihi	Saimbeyli/26.06.1978
Uyruğu	T.C.
İletişim Adresi ve E-Mail Adresi	Kozan Necip Fazıl Kısakürek İHO Kozan/ADANA 0545 450 77 66 mahmutbora1978@gmail.com
Eğitim	
İlköğretim	Kozan 100.İlkokulu
Ortaöğretim	Kozan İmam Hatip Lisesi
Yükseköğretim (Lisans)	Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Yükseköğretim (Yüksek Lisans)	Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Manevi Rehberlik ve Danışmanlık
İş Deneyimleri	
2003 / 2004 - Türkiye İstatistik Kurumu	İstatistikçi
2006 / 2007 - Sultan Ahmet Adliyesi	Mübaşir
2007 / 2011 - Hatay Antakya Devlet Hastanesi	Sağlık Teknikeri
2011 / 2012 - Hatay Hassa Devlet Hastanesi	Sağlık Teknikeri
2012 / 2014 - Kadın Doğum Hastanesi	Sağlık Teknikeri
2014 / 2014 - Adana Numune Hastanesi	Sağlık Teknikeri
2014 / 2017 - Adnan Menderes MTAL	DKAB Öğretmeni
2017 / 2022 - Akdam Ortaokulu	DKAB Öğretmeni
2022 / 2023 - Kozan NFK İHO	Müdür Yardımcısı